

BOYS' AND GIRLS' HIGH SCHOOLS IN BURGAS - 1904 - 1944

Margarita Terzieva

Prof. Dr Assen Zlatarov University, Burgas, Bulgaria, mater@abv.bg

Abstract: In the history of education in Burgas high school education occupies a special place and the boys' and girls' high schools in the seaside town were its mainstay in the first decades of the last century. Their development goes through various vicissitudes, reflecting the changes in the educational legislation. The problems the managements of the two educational institutions have to deal with are:

- staff turnover, low payment, problems with professional growth;
- stuffing of party leaders empowered to take decisions that are not within their competence;
- mobilization of students during the wars.

At the beginning, the high school education in Burgas was catching up with the other cities in the country, at the end of the given period it trained specialists for the needs of the region and provided personnel for the Bulgarian universities and institutes.

The following techniques were applied within the scope of the study:

- biographical method;
- historical-pedagogical analysis of educational information of a national and regional nature;
- cultural-historical retrospective.

Emphasis is placed on the high educational qualification of high school teachers who graduated from prestigious European universities: Dr. Minko Adzharov, Raina Kostenceva, Maxim Rajkovich, Sanda Yovcheva, Dimitar Radev, Roman Spatarev, Gencho Kirev. They formed the urban intelligentsia, and subsequently some of them became iconic names in national culture, science, and art. The names of Dimitar Radev, Zheko Radev, Petar Petkov-Osogovets, Tsvetan Minkov can be added to the above. The public appearances of personalities whose life and creative path remained connected to the seaside city began in the high schools in Burgas - these are Stefan Maksimov, Maxim Rajkovich, Georgi Popayanov, Panayot Vodenicharov, Gencho Mitev and a number of others.

The review of high school annals, the personal archives of teachers and the published memories of students from this chronological period allow us to say that despite the stormy political events of public life, which resonated in high school everyday life, teachers and students were looking for something that could unite their efforts, and they found it in public events and activities, with which they contributed to the heightening of the authority of educational institutions in front of the citizenry.

Keywords: Burgas, boys' high school, girls' high school

МЪЖКА И ДЕВИЧЕСКА ГИМНАЗИИ В БУРГАС – 1904 – 1944 ГОДИНА

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България, mater@abv.bg

Резюме: В историята на учебното дело в Бургас особено място заема гимназиалното образование, като негов стожер през първите десетилетия на миналия век са мъжката и девическата гимназии в морския град. Развитието им преминава през различни перипетии, като отразява промените в просветното законодателство. Проблемите, с които трябва да се справят ръководствата на двете учебни заведения са:

- текучество на кадри, ниското заплащане, проблеми пред професионалното израстване;
- кадрване на партийни лидери, овластени да вземат решения, които не са в сферата на техните компетенции;
- мобилизация на учители по време на войните.

В началото гимназиалното образование в Бургас догонва останалите градове в страната, в края на визирания период подготвя специалисти за нуждите на региона и осигурява кадри за българските университети и институти.

В рамките на изследването са приложени:

- биографичен метод;
- историко-педагогически анализ на образователна информация от национален и регионален характер;
- културно-историческа ретроспекция.

Акцентираща се върху високия образователен ценз на гимназиалните учители, завършили престижни европейски университети. Те формират градската интелигенция, а впоследствие част от тях стават знакови имена в националната култура, наука и изкуство. В гимназиите в Бургас започват обществените изяви на личности, чиито житейски и творчески път остава свързан с морския град – това са Стефан Максимов, Максим Райкович, Георги Попаянов, Панайот Воденичаров, Генчо Митев и редица други.

Прегледът на летописните книги на гимназиите, личните архиви на преподавателите и обнародваните спомени на учениците от този хронологичен период позволяват да твърдим, че въпреки бурните политически събития от обществения живот, които намират отклик в гимназиалното ежедневие, учители и ученици търсят онова, което може да обедини усилията им, и го откриват в публични прояви и дейности, с които допринасят за повишаване авторитета на учебните заведения пред гражданството.

Ключови думи: Бургас, мъжка гимназия, девическа гимназия

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Първото десетилетие на XX век съществено променя облика на гимназиалното образование. Това намира непосредствено отражение в развитието на двете бургаски гимназии, които се оформят и утвърждават като значими регионални образователни средища в Югоизточна България.

2. МЕТОДИ

В рамките на проучването са реализирани:

- биографичен метод;
- историко-педагогически анализ на образователна информация от национален и регионален характер;
- културно-историческа ретроспекция.

3. РЕЗУЛТАТИ

Характерни за гимназиалното образование в Бургас като част от гимназиалното образование в страната са:

1. Непрекъснати рокади в съставите на педагогическите колегии – само така можем да си обясним постоянното местене на учителите, както и съвместяването на няколко учебни дисциплини в сродни учебни заведения в града, обединени по министерско разпореждане, превръщането на гимназиалните преподаватели в лектори.

2. Безкрайното командироване на педагози от едно селище в друго води до отказ от професията, особено сред жените, защото след като се омъжат и се грижат за децата си, те трудно могат да съвместят професионалните и семейните си задължения. Командироването на учители в началото на учебната година води до недостиг на кадри и попълването на преподавателския състав трае месеци наред. Обичайна практика е гимназиите да започнат занятия без директор – от летописните книги става ясно, че изпълняващият длъжността колега понякога месеци наред трябва да поема административни отговорности, докато министерството назначи титуляр. Така Санда Йовчева изпълнява длъжността директор през цялата учебна 1915/1916 г.

Педагозите често дават отпор на своеволията в образователната система, които довеждат до недоумение не само тях, но и възпитаниците им, и техните родители. Чиновническият апарат обаче е непоклатим в спазването на предписанията. Нещо повече, на учителския протест се отговаря с мъмрене и други наказания. Така например след като през учебната 1904/1905 г. в мъжкото училище е открит четвърти гимназиален клас, през следващата година той е закрит за сметка на разкритото Търговско училище. Протестите на преподавателите от мъжкото училище водят до наказанието на директора и целия учителски състав със „строго мъмрене”. [Коларов: 1943, с. 1013]

3. Мобилизацията на мъжете учители през периода, включващ годините 1912 – 1918. Към това трябва да прибавим нередовното изплащане на заплатите, липсата на отопление през зимата, нуждата от ремонт на остарелите училищни сгради.

Голяма част от гимназиалните учители в Бургас са с висок образователен ценз. Сред тях има такива, които са защитили докторати; повечето са завършили висшето си образование университети в Западна Европа или в Софийския университет. С непълно висше образование са само учителите, прекъснали следването си или тези, които са изкарали стажантската си практика, но още не са положили държавни изпити.

Директори на Бургаската девическа гимназия след 1904 година са: Кр. Панев (1904 - 1906), В. Ранков (1907 - 1909) Н. Брайков (1910/11), Христо Вълев (1911 - 1913), Деян Белопитов (1913 - 1915, от 1918 до 1928), Г. Панков (1916/17), Ст. Пондев (1917/18), Д. Цветков (1933 - 1934), А. Карапанчев (1936, 1940 - 1944) и Панайот Воденичаров (1937 - 1940).

Директори на непълната и пълната държавна мъжка гимназия са: Н. Златков (1904, 1906), Г. Белев (1905), Кр. Панев (1907), Г. Мечкуевски (1908), Ст. Максимов (1908 - 1911), Ст. Пондев (1911 - 1916, 1920/21), В. Ранков, Г. Попаянов (1921 - 1928), А. Карапанчев (1933/34), Д. Цветков (1937 - 1940), Тома Константинов (1940 - 1943) [Терзиева: 2018], Серафим Дамянов (след 1943 година)

Директори на смесените гимназии (на практика те съществуват отделно, но са с единно ръководство) са Деян Белопитов (1928 – 1933 година), Димитър Цветков (1934), Станчо Коларов (1934 – 1936 година).

Сред гореизброените се откроява името на Стефан Максимов – високообразован ерудит, ценен от бургаската общественост. Той следва романска литература и философия в Женева, славянска литература и философия в Берлин. Защиства дисертационен труд на тема „Драматичните произведения на императрица Екатерина Втора“ в университета в Прага. Изнася сказки и лекции, превежда славянски автори. [Терзиева: 2007, с. 143 - 144]

Специфична особеност на гимназиалното образование в Бургас, която се запазва и през последвалите десетилетия, е присъствието на представители на научната и обществената мисъл, на дейци на културата и изкуството, които са известни не само в морския град, но стават популярни в национален мащаб. Тук може да се говори за два типа творци:

1. Започнали своя път като учители в Бургас, те продължават научното и художественото си израстване извън неговите предели.

Санда Йовчева е преподавателка в Девическата гимназия от 1910 до 1918 година. Спомени за това време обнародва Петър Петков-Осоговец, с когото заедно членуват в Съюза на българските писатели: „Помня я още от 1913 г., когато отидох учител в Бургас, гдето я заварих вече учителка. Заварих я твърде известна: и като голяма красавица, и като общественица и проповедница на женското движение. Проповядваше равноправие, издигане на градската жена и жената от селото. Беше душата на всички ученически забави и прояви, на разни събрания и напредничави инициативи” [Терзиева: 2007, с. 138 - 139].

Минко Аджаров защитава докторат в Женевския университет. Става известен като активен разпространител на идеите на толстоизма и вегетарианството. Докато е учител в Бургас, поддържа активна връзка с комунарите от с. Алан Кайряк (днес Ясна поляна). Редактира списание „Наука и разум“. Завършва педагогическата си дейност като директор на Пловдивската девическа гимназия. Във връзка с юбилея ѝ през 1932 година е награден с офицерски кръст от ордена на Свети Александър – четвърта степен. [Терзиева: 2007, с. 129; Терзиева: 2016]

Преподаватели в Бургас са и бъдещи учени като:

- Димитър Радев – професор в Музикалната академия;
- Жеко Радев – професор по география в СУ;
- гореспоменатият Петър Петков-Осоговец – професор-ентомолог в СУ.

Сред бургаските учители от този период има:

- бъдещи литературни критици - Цветан Минков;
- публицисти - Райна Костенцева;
- политически дейци - Димо Казасов, Иван Колинков.

2. Общественици, чиито житейски и творчески път остава свързан с морския град – това са Стефан Максимов, Максим Райкович (с докторат по право), Георги Попаянов, Панайот Воденичаров, Генчо Митев и редица други.

В протоколите от заседанията на учителските съвети в двете гимназии (мъжка и девическа) са отразени основните проблеми, дискутирани от педагогическите колегии. Сред тях са:

- запознаването с министерските разпоредби;
- размерът на общинските възнаграждения на учителите;
- четене на заявления от ученици и родители, изказване и вземане на решения във връзка с исканията в тях;
- срочно отчитане на успеха и поведението на учениците, мерки за подобряването им;
- осигуряване на помощи за бедни ученици и освобождаването им от държавни такси;
- ред на приемане на частни ученици в учебното заведение чрез полагане на приравнителни изпити;
- налагане наказания на ученици с оглед размера на провиненията им;
- изисквания към униформеното облекло и поведението на учащите се на обществени места;
- организиране на екскурзии – маршрути, ръководители, определяне на дати за провеждането им;
- приемане годишния рапорт на учителския съвет;
- приемане на правилници за вътрешния ред;
- избор на членове на висшия учебен съвет;
- разпределение на вида труд при участие в трудовите дни;

- избор на държавни комисии за провеждане на зрелостни изпити и т.н. [ОДА – Бургас, ф. 303, ОДА-Бургас, ф. 737]

По план, приет в началото на учебната година, учителите изнасят реферати пред педагогическата колегия. Така например на 25 декември 1922 година в Бургаското девическо педагогическо училище Никола Кантарджиев изнася реферат за предимствата и недостатъците на обучението с и без учебници. При все че проблемът касае основното училище, преподавателят и неговите колеги достигат до следните заключения:

1. Предимствата на обучението без учебници са:

- осигуряване централно място на учителя в процеса на обучението;
- налице е по-голяма свобода в избора на учебен материал и интерпретацията му;
- знанията могат да се адаптират към възможностите на учениците и спецификата на училището.

2. Недостатъците на този тип обучение са:

- учителят ще дава знания съобразно своята научна и методическа подготовка, а понякога те са недостатъчни;

- слабо подготвеният учител понякога може да запознае учащите с погрешни факти и обяснения;
- обучението без учебници ще подпомогне „слуховия“ тип деца, но ще навреди на „зрителния“ тип деца.

Учителският съвет отстоява мнението, че учебникът продължава да изпълнява ролята на най-важно помощно средство, защото чрез него се изработва навик за самостоятелна работа с книгата и се допринася за полното възпитание и самовъзпитание на учениците. В краен случай учебникът може да бъде заменен с помагало или справочна литература. [Апостолов: 2018; Апостолов: 2019]

Към гимназиите функционират различни ученически дружества под ръководството на преподаватели, в които се дава възможност на учащите се да развиват самоинициатива и самостоятелност. Така например през учебната 1930-1931 г. в Мъжката гимназия функционират пет дружества, в които се развива разнообразна и съдържателна дейност.

Въздръжателното дружество включва 40 ученици от четвърти до осми клас. Неговата културно-просветна дейност се изразява в подготовката на реферати. В рамките на учебната година три реферата изнася ръководителят на дружеството, а членовете са подготвили 8 реферата на следните теми: „Алкохолът като фактор за престъпността“, „Алкохолът като храна“, „Алкохолизъмът в цифри“, „Вредата от тютюна“, „Обосноваване на въздръжанието“, „Въздръжанието – възпитателно средство“, „Алкохолизъмът като икономически фактор“, „Влияние на алкохола върху нервните болести“. [Терзиева: 2016]

Дружество „Червен кръст“ наброява 120 души. То осъществява екскурзия до сродна група в Карнобат за обмяна на опит, организира томбола и две утра в града с благотворителна цел.

Просветно дружество „Лъчи“ продължава своята дейност с четене на реферати от най-подготвените членове – предимно седмокласници. През учебната година са прочетени следните реферати: „Паралел между нашите юнашки и хайдушки народни песни“ (Любомир Тодоров), „Политическа и икономическа Европа след световната война“ (Васил Стойчев), „Бетховен и съдбата“ (Никола Бозаджиев). Доброто разгласяване осигурява присъствието на ученици не само от мъжката, но и от останалите гимназии в града.

Стенографското дружество наброява 160 души, сред които има ученици от други гимназии и прогимназиите в Бургас. В описа на осъществяваната кореспонденция през учебната година има 720 изходящи и 463 входящи писма. Закупени са 111 тематични заглавия; изнесена е агитационна седмица, включваща изложба, утرو, сказка и реферати; организирана е среща с дружество „Сокол“- Айтос, където е проведена втора изложба.

Туристическото дружество увеличава своята членска маса и набелязва маршрути за походи, които се осъществяват през почивните дни и ваканциите. То популяризира дейността си в периодичния печат и чрез снимков материал.

Под ръководството на учителя по музика Асен Жабленски е създаден мъжки хор, състоящ се от стотици ученици. Тодор Карасимеонов организира изложба на възпитаници на гимназията. Успешна е и театралната самостоятелност – на сцена са поставени „Хъшове“ от Иван Вазов, „Женитба“ на Гогол, „Милионерът“ на Йордан Йовков и др. [Терзиева: 2007]

В протоколните книги на двете гимназии са запазени свидетелства за опитите да се ограничи влиянието на комунистическото движение. Предприетите от педагогическите колегии санкции са:

- намалено поведение [ОДА - Бургас, ф. 303 к, оп.1 а.е. 11, л. 151];
- изключване за една година – за разпространение на комунистически идеи [ОДА - Бургас, ф. 303 к, оп.1, а.е. 11, л. 18-19]
- изключване от гимназията - за издигане на червено знаме [ОДА - , ф.737 к, оп. 1, а.е. 4, л. 86-87]; за участие в общоградски комунистически комитет, за членуване в марксистко-ленински групи и др.

4. ИЗВОДИ

Възпитаниците на двете гимназии, обединени в дружества и други организации, успяват да превърнат учебните заведения не само в образователно, а и в културно средище. Бургас става притегателен център за редица интелектуалци и както сред учителите, така и сред възпитаниците, могат да се открият имена на науката, културата и изкуството в национален мащаб.

За първите четири десетилетия на XX век е създадена база за последваща образователна степен, надграждаща средното образование, в лицето на Учителския институт, основан през 1943 година.

ЛИТЕРАТУРА:

Апостолов, Ст. (2020). Бургас и морето. Либра Скорп

Апостолов, Ст. (2019.) Фотиновото училище – 140 години Професионална гимназия по електротехника и електроника “Константин Фотинов” – Бургас. - <https://www.meridian27.com/article/fotinovoto-uchilishte>

Коларов, Ст. (1943). Приноси за учебното дело. Класните училища в Бургас. // *Училищен преглед*, кн. 8, с. 1012-1015.

Литературният Бургас (2021). Второ издание. Бургас, Либра Скорп.

ОДА – Бургас, ф.303 к, оп.1, а.е. 1-6, 14;

ОДА – Бургас, ф.737 к, оп.1, а.е.1-7, 19.

Терзиева, М (2007). Историята на учебното дело в Бургас 1878-1944. Либра Скорп

Терзиева, М. (2016). Българските толстоисти и тяхното обкръжение. Бургас, 156 с.

Терзиева, М. (2018). 75 години от създаването на Учителски институт в Бургас. // *Изгрев*, бр.1, с.41-42.

Terzieva, M. (2018). Hristo Botev Teacher Training Institute in Burgas: History and Traditions. // *Assen Zlatarov University, Annual, Vol. XLVII, BOOK 2, Social Sciences*, s.7-9.